

Vedlegg til SKDs rundskriv nr. 3,2009

Barne- og likestillingsdepartementets kommentarer til: Forskrift av 15. desember 2008 nr. 1362 om fastsetjing av medmorskap

§ 1. Assistert befruktning

Definisjonen av assistert befruktning i bioteknologiloven § 2-1 gjeld tilsvarende etter barnelova § 3 og § 4. Assistert befruktning krev dessutan at sæd er tilbydd av godkjent helsestell, og at sædgivaren er omfatta av eit donorregister. Barnet skal ha rett til opplysningar om sædgivar tilsvarende bioteknologiloven § 2-7.

Kommentarer:

Assistert befruktning er i bioteknologiloven § 2-1 bokstav a definert som inseminasjon og befruktning utenfor kroppen. Det framgår av annet punktum i bestemmelsen at sæden må være tilbudt av godkjent helsestell, og at sæden er omfattet av et donorregister.

Kravet om at sæden må være tilbudt av godkjent helsestell innebærer at sæden ikke kan stamme fra en mann som mor kjenner eller formidler til helsestellet. Med "helsestell" menes klinikk eller annen virksomhet som utfører assistert befruktning. Hva som kreves for at helsestellet skal være "godkjent" følger nærmere av forskriften § 2.

Hensikten med donorregisteret er at barnets rett til opplysninger om sædgivers identitet skal kunne oppfylles. Et donorregister må derfor være utformet slik at barnet har mulighet til å få opplysninger om sædgivers identitet når barnet fyller 18 år dersom vedkommende ønsker det.

Hvorvidt sædgiver er identifiserbar kan variere fra land til land. Sverige, Finland, Storbritannia, Nederland og Østerrike har samme regler som Norge, og krever at en donor skal være identifiserbar slik at donors identitet kan bli kjent for barnet ved fylte 18 år. I andre land som for eksempel Danmark og Island, kan sædgiver velge om de vil at deres identitet skal kunne bli kjent for barnet.

Dersom den assisterte befruktningen har skjedd i land utenfor Norge, må virksomheten som har utført behandlingen kunne dokumentere at det er brukt sæd fra en kjent giver. Det innebærer at virksomheten der den assisterte befruktningen er utført må kunne bekrefte at donor er registrert på en slik måte at barnets rett ved fylte 18 år kan oppfylles.

Nærmere retningslinjer for organisering av sædbank og bruk av donorsæd i Norge finnes for øvrig på:

http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/rundskriv/assistert_befruktning_med_donors_d_307734

Hvor sædgivers identitet er ukjent, må foreldreskap for mors partner eller ektefelle eventuelt fastsettes ved stebarnsadoptjon.

§ 2. Godkjent helsestell

Godkjent helsestell er her i landet helsestell som har godkjenning til å utføre assistert befruktning etter bioteknologiloven og forskrift 7. mars 2008 nr. 222 om krav til kvalitet og sikkerhet ved håndtering av humane celler og vev.

Den som får utført assistert befruktning i utlandet må sjølv dokumentere at helsestellet oppfyller tilsvarende krav som etter første ledd, og at helsestellet er godkjent av myndighetene i det landet befruktninga har funne stad.

Kommentar:

For at en virksomhet i Norge skal kunne drive med assistert befruktning må det foreligge godkjenning fra Helsedirektoratet etter bioteknologiloven § 7-1 jf. § 2-19. I tillegg må det foreligge godkjenning etter forskrift 7. april 2006 nr. 396 om krav til kvalitet og sikkerhet ved håndtering av humane celler og vev. Denne forskriften har implementert EU-direktiv 2004/23/EF, som er innlemmet i EØS-avtalen.

Helsedirektoratet fører oversikt over virksomheter i Norge som er godkjent for assistert befruktning.

I Norge er det (pr. mars 2009) 11 virksomheter som er godkjent for assistert befruktning, 7 offentlige og 4 private. De offentlige er Oslo universitetssykehus, Rikshospitalet, Oslo universitetssykehus Ullevål, Sykehuset Telemark, Haugesund sjukehus, Haukeland universitetssykehus, St. Olavs hospital og universitetssykehuset Nord-Norge. De private er Volvat medisinske senter og Aleris Helse AS (Oslo), Klinikk Hausken (Haugesund) og Medicus As (Trondheim). Helsedirektoratet har informasjon om godkjente klinikker/sykehus på sin nettsider.

Dersom et lesbisk par reiser til utlandet for å få utført assistert befruktning må de selv dokumentere at klinikken eller virksomheten oppfyller kravene som stilles for å være godkjent helsestell. I utlandet finnes mange forskjellige typer klinikker eller virksomheter av varierende kvalitet. I henhold til EU direktiv 2004/23/EF plikter myndighetene i hvert EU/EØS land å ha en liste over virksomheter som er godkjent etter direktivet.

Det følger av forskriften annet ledd annet punktum at helsestellet må være godkjent av myndighetene i det landet befruktningen har funnet sted. Med myndigheter menes de myndigheter som er ansvarlig for å godkjenne helsestellet (klinikken eller virksomheten) i det enkelte land. Hvem som er godkjenningensmyndighet vil trolig varierer fra land til land.

Paret må ha med seg dokumentasjon fra klinikken eller virksomheten som viser at den er godkjent i det aktuelle landet, og at det finnes et register som gjør det mulig å identifisere sædgiver når barnet er fylt 18 år, jf. forskriften § 1. Når det gjelder krav til dokumentasjonen se merknad til § 5.

Helsedirektoratet har utarbeidet et nytt rundskriv om assistert befruktning med donorsæd. Rutiner og retningslinjer trådte i kraft fra 1. januar 2009. Rundskrivet kan leses her: http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/rundskriv/assistert_befruktning_med_donors_d_307734

Bioteknologinemnda har generell informasjon om assistert befruktning på følgende adresse: http://www.bion.no/tema/assistert_befruktning.shtml

§ 3. Tidspunkt for når vilkåra for medmorskap skal vere oppfylt

Ei kvinne som skal reknast som medmor etter barnelova § 3, skal vere gift med mora til barnet på tidspunktet fødselen skjer.

Ei kvinne som skal reknast som medmor etter barnelova § 4, skal vere sambuar med mora til barnet på tidspunktet den assisterte befruktninga skjer.

Ei kvinne som skal reknast som medmor skal ha gjeve skriftleg samtykke til assistert befruktning før behandlinga skjer. Folkeregistermyndigheita kan i særlege tilfelle godkjenne samtykkje gjeve etter behandlinga har funne stad.

Kommentar:

I første og annet ledd reguleres tidspunktet for når vilkårene for medmorskap skal være oppfylt for at det skal kunne treffes vedtak om medmorskap etter denne forskriften. Folkeregistermyndighetens databaseopplysninger legges til grunn for saksbehandlingen hos folkeregistermyndigheten. Dette innebærer at partene ikke selv behøver å framskaffe vigselsattest, bostedsattest eller adressehistorikk fra folkeregistermyndigheten for å dokumentere ekteskap eller samboerskap. Når det gjelder samboerskap, vil også annen form for dokumentasjon kunne godtas, eksempelvis leiekontrakt i begge sitt navn. Denne dokumentasjonen må i så fall partene selv framskaffe. Krav til samboerskap vil være oppfylt når partene har samme folkeregisteradresse jf. tilsvarende etter forskrift 13. desember 2005 nr. 1475 om etablering av farskap for samboende.

En registrert partner regnes som ektefelle i denne sammenheng jf. tidligere lov 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap § 3 hvor det framkom at regler for ekteskap gjelder for partnerskap. Partnerskapsloven ble opphevet 1. januar 2009, men bestående partnerskap og rettsvirkningene av disse består jf. ekteskapsloven § 95. Ved assistert befruktning i et registrert partnerskap vil derfor morens registrerte partner bli regnet som medmor i kraft av barneloven § 3 annet ledd så sant de øvrige vilkår er oppfylt.

Det framgår av forskriften at en kvinne som skal gi samtykke må ha gitt sitt skriftlige samtykke til assistert behandling før behandlingen finner sted. Dette vil være i tråd med dagens praksis ved norske sykehus som utfører assistert befruktning, hvor det er klinikken eller virksomheten som utfører behandlingen som innhenter samtykket. I de tilfeller hvor den assisterte befruktningen blir utført ved godkjent klinikk i Norge skal det alltid foreligge samtykke fra kvinnen og hennes ektefelle/ samboer forut for hver behandling jf. bioteknologiloven § 2-5.

I særlig tilfeller kan folkeregistermyndigheten godta samtykke i etterkant. Dette vil være aktuelt i det tilfelle hvor den assisterte befruktningen har funnet sted i utlandet, og det ikke ble stilt krav om samtykke forut for hver behandling. Av hensyn til å gi barn trygge juridiske rammer så tidlig som mulig, kan slikt samtykke i etterkant godtas dersom de andre vilkårene er oppfylt.

§ 4. Prosedyre for fastsetjing av medmorskap

Folkeregistermyndigheita avgjer om vilkåra for medmorskap etter barnelova § 3 og § 4 er oppfylt og gjer vedtak om fastsetjing av medmorskap etter søknad frå minst ein av partane. Myndigheita kan gjere vedtak før barnet er fødd.

Reglane i forskrifta gjeld og i tilfelle ein av partane ikkje ønskjer å medverke til at medmorskap vert fastsett.

Kommentar:

Det følger av første ledd at det er folkeregistermyndigheten som avgjør om vilkårene for å få fastsatt medmorskap er oppfylt og som treffer vedtak om fastsetting av medmorskap. Det mest praktiske vil være at partene i felleskap søker om å få fastsatt medmorskap, men det følger av forskriften at saken også kan behandles etter søknad fra en av partene. Dersom søknad kun kommer fra en av partene, må den andre part få mulighet til å uttale seg. Etter forvaltningsloven § 16 skal en part som ikke allerede ved søknad eller på annen måte har uttalt seg i saken, varsles før vedtak treffes og gis anledning til å uttale seg innen en fastsatt frist. Forhåndsvarslet skal gjøre greie for hva saken gjelder, og ellers inneholde det som anses påkrevet for at parten på forsvarlig måte kan ivareta sin interesse i saken.

Dersom vilkårene er oppfylt, kan folkeregistermyndigheten treffe vedtak om medmorskap før barnet er født. Rettsvirkninger av vedtaket vil inntre ved barnets fødsel.

Folkeregistermyndigheten vil tidligst kunne fatte et positivt forhåndsvedtak på det tidspunkt hvor det faktisk kan klarlegges at vilkårene for medmorskap er oppfylt, herunder at det er utført en assistert befruktning som har ledet til graviditet. Først når folkeregistermyndigheten får fødselsmelding fra sykehuset, jf. barneloven § 1, vil barnet bli registrert med to foreldre – en mor og en medmor.

Annet ledd slår fast at dersom vilkårene for å fastsette medmorskap er oppfylt i henhold til loven og denne forskriften så kan medmorskap fastsettes, selv om den biologiske moren eller den potensielle medmoren ikke ønsker å medvirke til det. Har mors ektefelle/partner eller samboer gitt sitt samtykke til assistert befruktning, så forplikter dette samtykket i forhold til foreldreskap til barnet, selv om det for eksempel deretter blir et samlivsbrudd. Assistert befruktning kan etter bioteknologiloven § 2-2 jf. § 1-2 fjerde ledd i Norge bare utføres på en kvinne som er gift eller samboer i ekteskapslignende forhold. Ektefelle/samboer kan være en kvinne eller en mann. Enslige kan derimot ikke få assistert befruktning etter norsk rett. Videre følger det av bioteknologiloven § 2-5 annet ledd at det før behandling påbegynnes, skal behandlende lege påse at det foreligger skriftlig samtykke fra kvinnen og hennes ektefelle eller samboer. Ved gjentatte behandlinger skal nytt samtykke innhentes. Bare myndige personer kan gi slikt samtykke.

Dersom vilkårene for å fastsette medmorskap er tilstede, følger det av barneloven § 4a tredje ledd at regler i lov eller forskrift som gjelder for en far, gjelder på samme måte for en medmor. Dette innebærer bl.a. at reglene i folketrygdloven kapittel 14 som omhandler far, skal anvendes tilsvarende for medmor. En medmor får altså samme rett som en far til foreldrepenger og samme plikt til å ta ut fedrekvoten. Det er viktig å være oppmerksom på at ved tidlig stebarnsadopsjon av ektefellens barn gjelder fortsatt folketrygdloven § 14 -5 tredje ledd.

Medmoren regnes rettslig som en forelder til barnet på lik linje med moren. Det har bl.a. betydning ved barnelovens regler om foreldreansvar, fast bosted, samværsrett og

underholdsplikt. Barnet vil etter arveloven ha krav på pliktdelsarv etter medmoren, og medmoren har på sin side arverett etter barnet. Hun vil ha rett til å sitte i uskifte i forhold til barnet dersom barnets mor dør før henne.

§ 5. *Krav til søknad*

Søknad om å få fastsett medmorskap skal ein skrive på fastsett blankett og sende til folkeregistermyndigheita. Søkjar kan sende søknad så snart den assisterte befruktninga har funne stad.

Minst ein av partane skal underteikne søknaden.

Vedlagt søknaden skal følgje

- 1) samtykke til assistert befruktning frå mors ektefelle eller sambuar
- 2) dokumentasjon frå godkjent helsestell i tråd med § 2. Dokumentasjonen skal stadfeste at assistert befruktning har funne stad
- 3) dokumentasjon som viser at barnet som er fødd etter assistert befruktning, ved fylte 18 år har rett til å få opplysningar om sædgivars identitet. Det må gå fram at det finst prosedyrar eller registre som gjer at denne retten kan oppfyllast.

Kommentar:

Blankett for søknad om medmorskap ligger på www.skatteetaten.no

Søknadsblanketten skal sendes til Folkeregistermyndigheten, Skatt Nord, Personregisteret, 9613 Hammerfest.

Søknad om medmorskap kan sendes etter at assistert befruktning har funnet sted og ledet til graviditet. Det mest praktiske vil være at partene i felleskap søker om å få fastsatt medmorskap, men det følger av forskriften at det er tilstrekkelig at en av partene skriver under. I de tilfeller hvor kun den ene underskriver, må den andre part få mulighet til å uttale seg.

Det er også laget en egen blankett for samtykke. Denne finnes på www.skatteetaten.no
Det er ikke noe krav om at denne blanketten benyttes, men det er et tilbud til de som ikke har med samtykkeskjema fra sykehuset/klinikken. Dette gjelder spesielt de som får assistert befruktning i utlandet hvor det kanskje ikke er krav om samtykke fra ektefelle/partner/samboer før hver behandling med assistert befruktning utføres.

Er dokumentasjonen som skal følge søknaden på annet språk enn skandinavisk, tysk eller engelsk, må den være oversatt av autorisert translatør. Dokumentene må være påført Apostille-stempel eller være legalisert av vedkommende lands myndigheter. Følgende lenke http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=conventions.status&cid=41 gir til enhver tid oppdatert oversikt over landene som har ratifisert eller tiltrådt Apostille-konvensjonen (se nedenfor). Det gjøres oppmerksom på at Norge godtar apostille fra alle landene som fremkommer ved å følge denne lenken. Samme sted kan en finne nærmere informasjon om

hvilken myndighet i hvert land som utsteder apostille. Danmark har ikke ratifisert konvensjonen slik at her må dokumentene legaliseres av utenriksdepartementet.

Legalisering er en formell prosedyre der utenriksministeriet i det landet hvor dokumentet er utstedt, eventuelt diplomatisk eller konsulær tjenestemann for vedkommende land, bekrefter at underskriveren er innehaver av den stilling som er angitt i dokumentet, og i den egenskap har rett til å utferdige et slikt dokument. Legalisering innebærer derimot ingen bekreftelse på at dokumentets innhold er korrekt. Om nødvendig kan også ektheten av stempler og segl som dokumentet måtte være påført kreves bekreftet ved legalisering.

Legalisering kan være en relativt omstendelig og tidkrevende prosedyre. For å forenkle systemet ble en konvensjon om opphevelse av kravet til legalisering av utenlandske offentlige dokumenter vedtatt i regi av Haag-konferansen for internasjonal privatrett 5. oktober 1961 (Apostille-konvensjonen). Dette er en konvensjon som også Norge har ratifisert. Ved konvensjonen erstattes legalisering av en forenklet prosedyre hvor dokumentet, eller et vedlegg til dette, påføres et stempel, "Apostille", som inneholder de samme bekreftelser som tidligere kunne kreves ved legalisering. I Norge er denne funksjonen lagt til fylkesmennene.

§ 6. Klage

Partene kan klage på vedtaket til Skattedirektoratet etter føresegnene i forvaltningslova.

Kommentar:

Vedtaket om medmorskap som folkeregistermyndigheten fatter kan påklages til Skattedirektoratet. I denne bestemmelsen presiseres at forvaltningsloven kommer til anvendelse. Klagen skal sendes til folkeregistermyndigheten (Skatt Nord) som har ansvaret for å forberede klagesaken i samsvar med bestemmelsene i forvaltningsloven kapittel VI.

Ved forberedelse av klagesak gjelder forvaltningsloven kapitlene IV og V tilsvarende. Folkeregistermyndigheten har et selvstendig ansvar for å opplyse klagesaken, jf. forvaltningsloven § 33. Finner folkeregistermyndigheten ikke grunnlag for å endre vedtaket, skal saken forberedes og sendes Skattedirektoratet så raskt som mulig. Oversendelsesbrev skal sendes partene i kopi.

§ 7. Forholdet til andre forskrifter

Føresegnene i forskrift 25. oktober 1982 nr. 1524 om melding av fødsler, erkjennelse av farskap og melding om valg av navn gjeld så langt dei passar for vedgåing av medmorskap, jf. barnelova § 4.

Kommentar:

Forskrift av 25. oktober 1982 nr. 1524 om melding av fødsler, erkjennelse av farskap og melding om valg av navn finnes her:

<http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19821025-1524.html>

Når et barn er født plikter lege eller jordmor å gi fødselsmelding til folkeregistermyndigheten jf. barneloven § 1 første ledd og forskrift av 25. oktober 1992 nr. 1524 § 1. I meldingen skal det opplyses hvem som er foreldre til barnet, hvis farskap ennå ikke er fastsatt skal det i stedet opplyses hvem mor har oppgitt som far til barnet. Bidragsfogden (NAV lokalt) skal få fødselsmelding hvis farskapet ennå ikke er fastsatt eller hvis foreldrene ikke lever sammen jf. barneloven § 1 siste ledd og forskriften § 8.

Gifte foreldre

Hvis foreldrene er gift, skal bidragsfogden ikke ha melding da farskapet følger av barneloven § 3. Det samme må i utgangspunktet gjelde hvor to kvinner er gift. Er barnet unnfanget med hjelp av assistert befruktning, skal morens kvinnelige ektefelle regnes som medmor til barnet. Men siden fastsettelse av medmorskap krever at tre vilkår er oppfylt, stiller situasjonen seg noe annerledes. I tilfeller hvor det er fattet forhåndsvedtak om medmorskap jf. forskriften § 4 vil partene få et vedtak fra folkeregistermyndigheten som viser dette. Når folkeregistermyndigheten (Skatt Nord) får melding om fødsel, vil barnet bli registrert med to foreldre en mor og en medmor.

I tilfeller hvor det ikke foreligger forhåndsvedtak om medmorskap, må jordmor/lege også sende melding til bidragsfogden (NAV lokalt). Dette fordi det offentlig har et selvstendig ansvar for at det blir fastsatt hvem som er far eller medmor til barnet, jf. barneloven § 5. De offentlige myndigheter som har dette ansvaret er Arbeids- og velferdsetaten (NAV) og bidragsfogden (NAV lokalt), samt domstolene i de få tilfellene hvor det er aktuelt å reise sak.

Foreldrene er samboere

Reglene i forskrift om melding av fødsler, erkjennelse av farskap og melding om valg av navn skal gjelde tilsvarende når medmorskap følger av barneloven § 4.

Det framgår av forskrift om fastsettning av medmorskap § 4 at myndighetene kan fatte vedtak om medmorskap før barnet er født. I de tilfellene hvor paret fremviser et forhåndsvedtak om medmorskap sender jordmor/lege kun melding om fødsel til folkeregistermyndigheten (Skatt Nord), ikke til bidragsfogden (NAV lokalt). Når folkeregistermyndigheten får melding om fødsel, vil barnet bli registrert med to foreldre- en mor og en medmor.

Dersom medmorskap ikke er fastsatt før barnet er født, må jordmor/lege også sende melding til bidragsfogden (NAV lokalt). Har et barn verken far eller medmor etter barneloven §§ 3 og 4 vil det offentlige ha et selvstendig ansvar for at det blir fastsatt hvem som er far eller medmor til barnet jf. barneloven § 5. De offentlige myndigheter som har dette ansvaret er Arbeids- og velferdsetaten (NAV) og bidragsfogden (NAV lokalt), samt domstolene i de få tilfellene hvor det er aktuelt å reise sak. Dersom folkeregistermyndigheten (Skatt Nord) mottar søknad om medmorskap i etterkant og fatter vedtak, må bidragsfogden (NAV lokalt) orienteres.

Skjemaet NAV 55 -00-08 "Melding til bidragsfogden (NAV lokalt) om fødsel" er endret slik at sykehuset sender melding til bidragsfogden i alle tilfeller hvor vedtak om medmorskap ikke er forevist.

§ 8. Ikraftsettning

Forskrifta gjeld frå 1. januar 2009.

Kommentar:

Reglene om medmorskap gjelder for barn født etter 1. januar 2009. For barn født før 1. januar 2009, må foreldreskap for mors partner/ektefelle eventuelt fastsettes ved stebarnadopsjon. Det samme gjelder hvor vilkårene for etablering av medmorskap ikke er oppfylt. Som eksempel nevnes tilfeller hvor sædgivers identitet er ukjent, eller hvor den assisterte befruktningen har skjedd utenfor godkjent helsestell.